

‘Relatie Hortus met bollenw

Met zijn 425 jaar is de Hortus botanicus van Leiden de oudste wetenschappelijke plantentuin van Nederland. Een tuin die al jaren rond de 130.000 bezoekers trekt. En een tuin waar onderzoek, onderwijs en publiekelijk vertier al 425 jaar centraal staan. Hortusprefect Paul Keßler wil vooral graag goed contact met de bloembollensector.

Tekst: Arie Dwarswaard
Fotografie: René Faas

Het was nieuw en eigenlijk nog meer dan dat. De in 1575 gestichte universiteit van Leiden wilde graag een plantentuin. De curatoren dienden in 1587 een aanvraag in bij de gemeente Leiden. Na drie jaar was het stadsbestuur er uit: een hortus is goed, maar dan wel eentje met een publieksfunctie. Dat was bijzonder. De universiteit kreeg geen tuin die in het teken stond van de medische studie en apothekers, zoals gangbaar was in die tijd, maar een Hortus botanicus. “Daarmee zijn we een van de oudste nog bestaande Hortus botanicus ter wereld, die ook nog steeds op de oorspronkelijke plek ligt”, stelt hortusprefect ofwel directeur Paul Keßler van de jubilerende Leidse hortus. Dat de tuin ook daadwerkelijk door het gewone volk werd bezocht is goed te zien aan vroege prenten van de Hortus botanicus. Daarop staan meermalen vrouwen afge-

beeld. “Vrouwen studeerden in die tijd echt nog niet.”

De tuin ligt aan het Rapenburg, een van de mooiste grachten van Leiden. Bijna was de tuin daar niet meer te vinden. Keßler: “In de jaren zeventig zijn plannen gemaakt voor een nieuwe tuin langs de A44. De gronden waren al aangekocht. Uiteindelijk zijn de plannen niet doorgedaan wegens geldgebrek.

.....

‘Vanaf de oprichting heeft de Hortus botanicus een publieksfunctie gehad’

.....

Armoede is de redding geweest van de hortus. Want door zijn ligging langs de singel in de oude Leidse binnenstad trekken we heel veel

Paul Keßler: ‘Ik zoek de verbinding tussen de streek en

bezoekers. Langs de snelweg, buiten de stad, zouden we die 130.000 bezoekers nooit halen.’

BLOEMBOLLENBASIS

De tuin heeft vanaf het prilste begin een stevige bloembollenbasis. De oorzaak daarvan is helder: de eerste prefectus horti werd Carolus Clusius, die in 1593 de aanstelling aanvaardde. Hij was toen al 67 jaar. Clusius nam veel zaden en bloembollen mee naar Leiden en de kans is groot dat daar ook tulpen bij hebben gezeten. In de tuin die Clusius samen met hortulanus Dirck Cluyt aanlegde, stond om de bloembollen zelfs een hek. Als reden wordt altijd aangegeven dat dit was omdat de bloembollen toentertijd al zo populair waren, dat de kans op diefstal groot was.

De hortus als draaischijf in de introductie van nieuwe bolgewassen is ook na Clusius gebleven. Onder directeuren als Paul Hermann, Herman Boerhaave en Philip von Siebold kwamen bolgewassen uit allerlei windstreken naar Leiden, om daarna hun weg te vinden in de internationale bloembollenhandel.

Anno 2015 is die basis minder stevig dan in het verleden, erkent Keßler. De belangrijkste reden is de keuze voor Azië als werelddeel. “Daar richten wij ons in hoofdzaak op. Collega-botanische tuinen hebben weer andere

De reconstructie van de Clusiustuin laat zien hoe de hortus er in de eerste decennia uitzag

ereld essentieel'

de stad. Daar is nog veel te winnen'

werelddelen. Wat Azië betreft zijn we onder meer gespecialiseerd in orchideeën. Die zijn weer belangrijk voor onze wetenschappelijke functie. Nog steeds zijn er soorten die niet beschreven zijn. Die hebben wij in onze kassen hangen en zodra ze bloeien worden ze gede-termineerd. Daarnaast hebben we een grote collectie vleesetende planten."

De afgelopen jaren is onder het directeurschap van Paul Kessler de band met de bloembollensector en -streek weer verstevigd. "We hebben al een paar jaar in het voorjaar een bescheiden expositie rondom bloembollen. Vorig jaar waren dat stinzeplanten, waar veel bolgewassen toe behoren, dit jaar hebben we van 1 april tot 1 mei de expositie Van Clusius tot zwarte tulp. In kruiwagens is een heel gevarieerd sortiment tulpen geplant die dan allemaal zullen bloeien. We pretenderen geen Keukenhof te zijn, maar willen wel de ontwikkeling van de tulp laten zien. Omdat de tulp voor ons belangrijk is, zijn we ook aangesloten bij het World Tulip Summit."

Daarnaast is de tuin elk voorjaar bezaaid met vroegbloeiende bolgewassen, zoals sneeuw-klok, krokus en speciestulpen. "Het lukt ons steeds beter om bedrijven te vinden die ons hierbij willen helpen. Maar dat aantal mag best nog wat groeien. En goede relatie met de bollensector vind ik essentieel."

Ook is de hortus in diverse wetenschappelijke projecten actief. Zo is er eind vorig jaar een samenwerking gestart met onder meer Wageningen Universiteit om het genoom van de tulp in kaart te brengen. Verder is de hortus betrokken bij een groot project rond inhoudsstoffen. Dit voorjaar zal de bezoeker aan de hortus die in Leiden per trein arriveert in ieder geval de bloembol niet kunnen ontgaan. "Langs die route komen plantenbakken te hangen met narcissen en blauwe druifjes."

Ten slotte denkt de Hortus botanicus na over een nieuwe slogan voor Leiden: Leiden Tulpenstad. Daarbij is een goede samenwerking met de Bollenstreek essentieel. "Ik zoek de verbinding tussen de streek en de stad. Daar is nog veel te winnen."

Clusius, tulp en de hortus

Vaak gehoord, maar niet juist: Carolus Clusius plantte de eerste tulpen in Nederland. De werkelijkheid is minder simpel. De introductie van de tulp in de Nederlanden, het gebied dat toentertijd liep van de kop van Noord-Holland tot de grens met Frankrijk, is een combinatie van verschillende factoren. In de eerste plaats groeide in de 16e eeuw de belangstelling voor verre landen. Dat bracht onder meer allerlei nieuwe planten naar de Nederlanden, zoals de zonnebloem, de aardappel en de tomaat.

Tegelijkertijd nam de handel met steden langs de Middellandse Zee toe. Tot die steden behoorde onder meer het toenmalige Constantinopel, nu Istanbul, hoofdstad van het Turkse of Ottomaanse rijk. In Turkije was de tulp midden 16e eeuw enorm populair. De tulp was in de 11e eeuw meegekomen naar Turkije uit de hoogvlakten van het Tien Shan-gebergte. Clusius zelf is nooit in Turkije geweest. Wel onderhielden personen uit zijn immense netwerk van meer dan driehonderd mannen en vrouwen diplomatieke betrekkingen met Constantinopel.

Daarnaast kwamen er regelmatig schepen met handelswaar uit Turkije en Griekenland terug en ook die namen tulpenbollen mee. Uit ongeveer 1560 stammen de eerste berichten over de tulp in de Nederlanden. Clusius kende de tulp heel goed. Vermoedelijk kweekte hij ze, net als nog andere bolgewassen zoals de keizerskroon. Uit de bijna 1.500 brieven van en aan Clusius die er nu nog zijn, blijkt regelmatig dat Clusius vragen krijgt om tulpen of andere bolgewassen.

In 1593 werd Clusius benoemd tot de eerste Horti prefectus van de Hortus botanicus in Leiden. Hij nam zelf veel zaden en bollen mee. Het is zeer aannemelijk dat daar ook tulpen bij zaten. Toen was de tulp echter al dertig jaar in de Nederlanden bekend.

Activiteiten jubileumjaar

In 2015 viert de Hortus botanicus het 425-jarig jubileum met verschillende activiteiten. Op 1 april start de buitententoonstelling Van Clusius tot zwarte tulp. Tientallen kruiwagens staan in de tuin van de hortus opgesteld en zijn beplant met tulpen uit de afgelopen 425 jaar. Deze expositie duurt tot 1 mei. Bezoekers worden vanaf Leiden Centraal naar de Hortus geleid met plantenbakken vol narcissen die langs de wandelroute staan.

Op 17 en 18 april vindt er een symposium plaats over de betekenis van de Hortus botanicus in deze tijd. Sprekers uit andere botanische tuinen van Europa en Azië geven uitleg over hoe zij de toekomst van de botanische tuin beschouwen.

Op 11 juni start in de Universiteitsbibliotheek een expositie over de jubilerende Hortus. Deze duurt tot 20 september.

In oktober vindt de officiële opening plaats van de Chinese kruidentuin.

Voor meer informatie over deze activiteiten, openingstijden, adres en toegang zie www.hortusleiden.nl.